

ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ У ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

FORMATION OF RESEARCH COMPETENCE OF TEACHERS IN THE EDUCATIONAL ACTIVITIES OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS

У статті автором наведені результати теоретичного дослідження щодо визначення поняття «дослідницька компетентність викладача» в освітній діяльності закладів освіти. Проаналізовані поняття «наукова компетентність» та «дослідницька компетентність». Зазначено, що основою освітнього процесу є викладачі, здобувачі та освітні програми, а успіх процесу залежить від якості та гармонії цих трьох елементів; стратегічним орієнтиром розвитку є науково-дослідницька компетентність викладача. Зазначено, що дослідницька компетентність проявляється в готовності особистості зайняти активну дослідницьку позицію щодо своєї діяльності. Автором проаналізовані дослідження та виявлені ознаки викладача-дослідника, такі як: вміння спостерігати, аналізувати та пояснювати дані спостережень, відокремлювати суттєві факти від несуттєвих; вміння проводити експеримент (постановка, пояснення та презентація результатів); здатність здійснювати активний пошук на окремих його етапах та ін. Проаналізовані основні причини чому викладачі проводять дослідження та приведені позитивні фактори. На основі аналізу потреб та загальних освітніх цілей, автором були сформульовані рекомендації для підвищення та формування дослідницької компетентності викладача (розуміння особливостей публікацій в наукових журналах; розуміння концепції, проблеми та методології досліджень; вміння здійснювати експериментальне дослідження; розуміння та володіння методами аналізу даних в експериментальному дослідженні; вміння розробляти навчальний план, з використанням ІКТ, цифрових платформ та сучасних технологій та ін.)

В процесі дослідження доведено, що покращення якості та ефективності навчання з точки зору розвитку інновацій може бути досягнута за допомогою науково-дослідницької діяльності викладача та формуванні його дослідницької компетентності.

Ключові слова: дослідницька компетентність, освітній процес, дослідження, наукова діяльність, модернізація освіти.

The article presents the results of a theoretical study on the definition of the concept of "teacher's research competence" in the educational activities of educational institutions. The concepts of "scientific competence" and "research competence" are analyzed. It is noted that the basis of the educational process is teachers, students and educational programs, and the success of the process depends on the quality and harmony of these three elements, and the strategic guideline for development is the research competence of the teacher. It is noted that research competence is manifested in the readiness of an individual to take an active research position in relation to his/her activities. The author analyzes the research and identifies the features of a teacher-researcher, such as: the ability to observe, analyze and explain observation data, separate essential facts from insignificant ones; the ability to conduct an experiment (setting up, explaining and presenting results); the ability to carry out an active search at its individual stages, etc. The main reasons why teachers conduct research are analyzed and positive factors are presented.

Based on the analysis of needs and general educational goals, the author formulated recommendations for improving and forming the research competence of the teacher (understanding of the features of publications in scientific journals; understanding of the concept, problem and research methodology; ability to conduct experimental research; understanding and mastery of data analysis methods in experimental research; ability to develop a curriculum using ICT, digital platforms and modern technologies, etc.) The study proves that improving the quality and effectiveness of teaching in terms of innovation can be achieved through the research activities of the teacher and the formation of his/her research competence.

Key words: research competence, educational process, research, scientific activity, modernization of education.

УДК 378.091
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/58.1.29>

Житомирська Т.М.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри гуманітарних наук
Дунайського інституту Національного
університету «Одеська морська
академія»

Постановка проблеми. Пріоритетом державної політики є освіта і наука в усіх розвинутих країнах. Сучасні цілі модернізації освітньої галузі в Україні спрямовані на розвиток національної системи освіти, що має відповідати викликам часу та потребам особистості, яка здатна реалізувати себе у суспільстві, що постійно змінюється. Розвиток національної системи освіти має відбуватися відповідно до викликів сьогодення. Тому найактуальнішим завданням розвитку сфери освіти є наближення змісту освіти до науки, поєднання науково-дослідницької, освітньої та викладацької діяльності у закладах освіти.

Аналіз досліджень. Звертаючись до поняття «компетентність», виокремимо низку авторів, які найповніше розкривають це поняття: С. Сисоєва, Л. Бачієва, І. Драч, І. Зязюн, В. Мигаль, Г. Горелікова, В. Крутов, В. Сидоренко та ін. Формування дослідницької компетенції педагога в умовах системності та безперервності освітнього процесу досліджують науковці: І. Зимня, Е. Гусинський, Н. Бібік, С. Сисоєва, В. Кремінь, О. Савченко, Г. Щедровицький, А. Хуторський, А. Ушаков та ін.

Метою статті є визначення рівня дослідницької компетентності викладачів, які працюють у закладах освіти та розробка пропозицій щодо

підвищення кваліфікації викладачів через підвищення дослідницької компетентності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес глобалізації торкнувся багатьох сфер нашого життя, зокрема освіти. Чим більше розвинена країна, тим більше уваги вона приділяє освіті та її ролі в економічному розвитку. Дослідницька компетентність є основою для розвитку інтелектуальних, комунікативних, проектних навичок, розвиває критичне мислення, творчі здібності викладача. Основою освітнього процесу є викладачі, здобувачі та освітні програми. Успіх процесу залежить від якості та гармонії цих трьох елементів. Володіння цифровими навичками можливе лише за умови, що викладачі надають великого значення науці, маючи компетентність у проведенні наукових досліджень, та можуть демонструвати наукові знання як у професійному житті, так і в поведінці. Дослідницькі характеристики викладачів, компетенції, якими вони повинні володіти з точки зору основних методів і прийомів дослідження, є важливими на сьогодні в умовах цифровізації в освітній діяльності. Прийняття Закону «Про освіту» [6] дозволило окреслити основні ідеї та принципи побудови освіти в майбутньому. Цим законом передбачається академічна свобода, яка полягає у самостійності і незалежності учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова, думки і творчості, поширення знань та інформації, вільного оприлюднення і використання результатів наукових досліджень з урахуванням обмежень [3]. Законом визначено шляхи формування компетентностей: «освітній процес – це система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування та застосування її компетентностей». В Законі «Про освіту» зазначено, що «викладацька діяльність – це діяльність, яка спрямована на формування знань, інших компетентностей, світогляду, розвиток інтелектуальних і творчих здібностей, емоційно-вольових та/або фізичних якостей здобувачів освіти (лекція, семінар, тренінг, курси, майстер-клас, вебінар тощо), та яка проводиться педагогічним (науково-педагогічним) працівником [5].

Звернімось до поняття «дослідницька компетентність», адже варто розмежувати термінології, оскільки низка науковців використовують у наукових працях поняття «дослідницька компетентність», інші – «наукова компетентність».

Досліджуючи значення феномена «наукова компетентність» автор зазначає, що у науковому середовищі є різні точки зору стосовно інтерпретації цього поняття, але варто наголосити, що у перекладі з латини «competens» – означає відповідальність і здібність, тобто коло питань, з якими

людина добре обізнана, має певні знання та досвід.

Дослідниця С. Сисоєва зазначає [8], що дослідницька компетентність це інтегрована особистісно-професійна якість фахівця, яка відображає мотивацію до наукового пошуку, рівень володіння методологією педагогічного дослідження, особистісно-значущими якостями дослідника, зокрема такими, як інноваційне мислення, здатність до творчої та інноваційної діяльності. Узагальнюючи різні підходи до визначення сутності дослідницької компетентності, зазначимо, що однозначного тлумачення цього поняття не існує. З одного боку, дослідницьку компетентність слід розглядати як складову професійної компетентності, з іншого – як невід'ємний компонент загальної та професійної освіти. Тому дослідницька компетентність є важливим інструментом викладача і може розглядатися як структурна одиниця його розумової діяльності.

Науковець К. Степанюк вважає, що дослідницька компетентність це «інтегральна характеристика особистості, що містить сукупність вимог до самостійної пізнавальної діяльності, оволодіння способами діяльності у нестандартних ситуаціях і визначає готовність до їх застосування у професійній діяльності» [9].

Дослідницька компетентність проявляється в готовності особистості зайняти активну дослідницьку позицію щодо своєї діяльності. На думку багатьох педагогів (В. Болотова, І. Зимньої, А. Ушакова, А. Хуторського та ін.), вона належить до ключових компетентностей. Формування дослідницької компетентності у сфері майбутньої професійної діяльності є однією з найважливіших цілей усіх сучасних програм вищої професійної освіти (В. Байденко, А. Вербицький, І. Зимня, В. Шадріков та ін.) [7].

Далі ми будемо говорити про дослідницьку компетентність як сукупність компетенцій, що дозволяє успішно опановувати дослідницьку діяльність викладача і розвиватися в цьому напрямку.

До того ж, дослідницьку компетентність викладача закладу освіти слід розуміти як сукупність знань і навичок, які необхідні для здійснення дослідницької діяльності. Дослідницьку компетентність слід віднести до ключових компетентностей викладача, оскільки її наявність є визначальною для професійної педагогічної діяльності, розвитку педагогічної майстерності та професіоналізму. Дослідницькі знання та вміння є одними з найяскравіших характеристик рівня професійної зрілості викладача.

Проаналізувавши дослідження [8,4,3] можна виділити наступні ознаки викладача-дослідника:

- вміння спостерігати, аналізувати та пояснювати дані спостережень, відокремлювати суттєві факти від несуттєвих;

- вміння проводити експеримент (постановка, пояснення та презентація результатів);
- здатність здійснювати активний пошук на окремих його етапах;
- розуміння структури теоретичного знання;
- володіння загальнонауковими ідеями та принципами;
- вміння виділяти головне в складних природних явищах, абстрагувати, аналізувати та узагальнювати матеріал;
- знання методів наукового пізнання;
- вміння розглядати явища і процеси у взаємозв'язку, розкривати сутність об'єктів і явищ, бачити їх суперечності.

У сфері вищої та передвищої освіти можна умовно говорити про два типи викладачів: академіків і практиків. Якщо академіки переважно мають справу з теоретичними дисциплінами і їхня професійна діяльність автоматично пов'язана з проведенням досліджень, то з практиками все виглядає зовсім інакше. Викладачі практичних дисциплін повинні розуміти, що для них мета проведення дослідження відрізняється від цілей викладачів теоретичних дисциплін. Згідно з DeWitt [1], є чотири основні причини чому викладачі проводять дослідження, і чому вони цього не роблять. Серед позитивних факторів можна виділити наступні:

1. Дослідження, які вони проводять, відповідають змісту, який вони викладають;
2. Проведення досліджень допомагає їм просувати свою активність у соціальних мережах (наприклад, у блогах);
3. Висновки та результати досліджень можна легко перевірити на практиці (їх також можна легко змінити або виправити, якщо це необхідно);
4. Вони повинні проводити дослідження, тому що це є вимогою їхнього робочого місця.

Що стосується негативних елементів, які впливають на процес проведення досліджень, то можна виділити наступні моменти:

1. Викладачі не завжди можуть бути впевнені, що це має відношення до змісту їхнього викладання;
2. Вони вже роблять це досконало, тому їм не потрібно робити це знову;
3. У них не вистачає часу;
4. Це занадто складно [1].

Викладачі є важливими елементами успіху в досягненні освітніх цілей, де варіація якості роботи викладача вказує на його центральну роль в ефективності побудови системи освіти. В дослідженні [5] зазначається, що систематичний збір та аналіз даних – є корисним для вдосконалення власної практики викладача, отримання глибшого розуміння перспектив і потреб здобувачів, що призведе до підвищення якості їх навчання.

На основі аналізу потреб та загальних освітніх цілей, автором були сформульовані рекомендації для підвищення та формування дослідницької компетентності викладача:

1. Підвищувати навички користування Інтернетом для доступу до статей національних та міжнародних журналів.
2. Створення облікового запису на scholar.google.com.
3. Викладачі повинні розуміти особливості публікацій в наукових журналах, що публікуються у світі та мати доступ до системи відкритих журналів.
4. Здатність розуміти концепції, проблеми та методологію дослідження, вміння здійснювати експериментальне дослідження; розуміти та володіти методами аналізу даних в експериментальному дослідженні.
5. Вміння розробляти навчальний план, з використанням ІКТ, цифрових платформ та сучасних технологій.
6. Розуміти етапи планування наукової статті за індикаторами:

- засвоєння стандартів написання наукової статті;
- визначення правильної назви;
- створення правильної анотації;
- правильне формування бібліографічного списку.

Висновки. Дане дослідження чітко показує нам, що дослідницька компетентність є дуже важливою для викладача, особливо на університетському рівні. Вона допомагає викладачам професійно зростати, працювати над своїми навичками та компетенціями, а також залишатися в курсі останніх подій у світі освіти. Дослідницька компетентність призведе до змістовного навчання, яке в кінцевому підсумку покращить якість викладання для здобувачів освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. DeWitt P. 4 Reasons Educators Use Research and 4 Reasons They Don't, Finding Common Ground, Education Week. 2019.
2. R. Cheruvu. Focus on teacher as researcher: Teacher educators as teacher researchers: Practicing what we teach. Child. Educ.2015. vol. 90, no. 3, pp. 225–228. doi: 10.1080/00094056.2014.911636.
3. Бачієва Л.О. Дослідницька компетентність викладача в умовах упровадження інноваційних технологій навчання. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2017. № 56-57.
4. Бондаренко Л. І. Розвиток дослідницької компетентності майбутніх викладачів вищих навчальних закладів : метод. рек. для виклад. вищих навч. закл., аспірантів, магістрантів. Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка». 2013. 56 с.
5. Єрмоленко А.Б., Набок М.В., Шевчук С.С. Розвиток науково-методичної компетентності педагогічних працівників ЗП(ПТ)О у системі післядипломної

освіти: науково-методичний посібник. БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України. 2021. 101 с.

6. Закон України «Про вищу освіту» URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення 08.04.2023)

7. Любчак Н. Особливості формування дослідницької компетентності здобувачів вищої освіти – майбутніх учителів української мови та літератури у процесі проєктної діяльності: дані емпіричного дослідження. *Науковий збірник «Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного*

педагогічного університету імені Івана Франка». 2020. Том 2, № 32, с. 171-176.

8. Сисоєва С. О. Розвиток дослідницької компетентності викладачів вищої школи: навчальний посібник. К.: ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС». 2016. 156 с.

9. Степанюк К. Дослідницька компетентність як складова дослідницьких умінь майбутніх учителів початкової школи. Витоки педагогічної майстерності. Збірник наукових праць Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. 2012. Вип. 9. С. 272–275.